

Kleniki 1909

Jan Maksimjuk

Jak daleko siahaje naša pudlaška simiējna pamet? Jak dumaju, ne dalej, čym do počatku XX viēku. Možlivo, u koje-koho v simjiē zachovalisie dokumenty abo jakijeś zapiski z času carškoji Rosiji. Možlivo, sto na pudstavi takich dokumentuv možna doznatisie, jak nazyvalisie simiējny predki, kotory žyli v XIX stoliētiji. Ale, jak mniē zdajetsie, naša prvyatna pamet' naohuł obryvajetsie na didach i pradidach, kotory žyli na perełomi XIX i XX vikôv.

U mene simiējna pamet' obryvajetsie na [pradidovi Łukijanovi](#), kotory vmer u 1917 roci. U 1973 roci (koli ja z Lachôv chodiv do vošmoji klasy škoły v Horodčyni) zhorēla naša parafjalna cerkva v Klenikach (pobudovana v 1883 roci), a razom z jeju i parafjalny metrykalny knihi. Propala bodaj čy ne odina možlivost' doznatisie, jak nazyvalisie lude v parafiji, kotory rodilisie, žyli i vmirali pered nami.

Ale pro Kleniki zostalisie velmi cikavy viesti v peršuj biłoruškuj gazeti – „Našuj Nivi” – kota vychodiła v Vilni v 1906-1915 litach. U 1887-1915 litach nastojatelom cerkvy Voznesienia Hospodnioho v Klenikach byv Ivan Chlebcevič, batiuška zo Słonimšcyny. Joho syn, dijač biłoruškoho odrodzenškoho ruchu Jevhienij Chlebcevič (1884-1953), provjôv u Klenikach svoje diētstvo i młodost'. U 1907-1913 litach Jevhienij Chlebcevič dosyłav u „Našu Nivu” korespondencji z žycia v Klenikach i nekotorych inšykh vjoskach kolišnioho Biēl'skoho poviatu Hrodenškoji huberni, pudpisujuč jich najčastiē jak „Халімон с-пад Пушчы”. U mene je faksymilne wydanie „Našoji Nivy” za 1909 rôk, kotre mniē vdałosie kupiti deš na počatku 1990-ch liêt. U siētum ročnikovi je kilka napravdu vartych uvahy dopisuv z Klenik. Okazujetsie, Kleniki sered inšykh seľuv Biēl'scyny v 1909 roci byli, koli možna tak skazati, centrom osviêty

i kultury. Ja postanoviv perepisati kilka tych dopisuv (ciêłych abo v fragmentach) dla siêtotoho bloga (zachovujuçy oryginalny pravopis „Našoji Nivy” z 1909 roku, razom z pomyłkami druku).

1. „Наша Ніва”, Nr 1, 1 (14) январа 1909 г.

3. Гродзеншчыны. (...) Шмат дзе ў нашай губерні, ў тых месцах, дзе мужыкі за апошніе годы не спалі, а да ўсяго прыглядаліся і прыслушіваліся, – яны супольнымі сіламі пазавадзілі ў сваіх вёсках бібліотэкі-чытальні. Гэтак яны аткрылі ў вёсках: Жыровицы Слонімскага павету, Дубічы, Хленікі, Шчыты, пмелево – Брэсц. бав. і Крунчыцы Ко-Крынскага павету [*tut napevno ромулki v naborovi tekstu v drukarni – JM*]. А мужыкі з вёсак: Орля, Вітово, Ступнікі, Трасьцяніца, Ройск ужо пастановілі так сама пааткрываць у сябе бібліотэкі-чытальні ды паслалі прашэнья губэрнатору.

Як ідуць і ўзрастаюць у нас бібліотэкі, паказывае добра *Остромечэуская бібліотэка* [*Ostromečovo – seło v kolišnium Berestiējskum poviēti, nini v Berestiējskum rajoni Berestiejskoji oblasti Biłorusi – JM*], каторая ў 1907 годзе лічыла 156 чытацелёў, а цяпер ужо лічыць 224. За гэтые два гады бралі чытаць knіgі 2 тысячи 403 разоў. Ізноў жэ *Кленікская бібліотэка*, каторая мае якіх 30 – 40 руб. дый тая ўжо лічыць каля тысячи розных knіg і 135 чалавек чытацелёў-мужыкоў.

За бібліотэкара ў ёй выбраны мужык Грыгор Феодорук, каторы дарма, без ніякой карысьці для сябе, дае кватэрну пад бібліотэку і вядзець усе рахункі. Мужыкі падтрымываюць яе так сама, як толькі могуць. Напрыклад, зьбілі яны дзьве шафы з *сабраных па весцэ досак* дый пастановілі даваць на бібліотэку усе гроши, якіе атрымаюць за рыбу з свайго озера. *Шчытоуская бібліотэка* ўжо мае 700 knіg у акладках і 134 рублі 84 капейкі. У ёй бяруць knіgі 134 чытацелі. На *Дубічскую* даюць кожны год па 55 рублёў, і ўжо яна лічыць 200 knіg у акладках, дый чытацелёў мае 135 чалавек. Запраўляюць ёй толькі самы мужыкі. *Крупчыцкая бібліотэка*, што летась мела 45 рублёў, мае ўжо 578 knіg у акладках і 63 чытацелёў. (...) *Халімон с-пад Пущы*

Komentar

Zrozumięto, że klenickich ludzi namówili założyć swoją bibliotekę-читalnię nie czemu innemu, jak batiusią Iwan Chlebcevič. Nikt inny, chętnie za wszystko, ludzie nie posłuchali by, i nikt innego w Klenikach, jak batiusią i jego dwóch synów, Jevhienija i Wołodimira, siem razem nie zajmował biura.
Zakładanie bibliotek-čitalni w siedliskach i wioskach Rosyjskiej imperii było toiedy ohulnoję osiągnięciem tendencji, którą mocno stymulowały testament Florentego Pawlenkowa (1839-1900), rosyjskiego wydawcy tanioj i popularnej książki. Od 1901 do 1911 roku za kapitał, jaki pokinął po swoim Pawlenkow, i 53 rosyjskich gospodarstw wsi odziedziczyły tysiące bezpłatnych bibliotek-čitalni. Do Klenik przybył Pawlenkow, aby działać, nie dojechać (i każnym razem „Nasza Niva” nicozego pro sie nie żądał).

2. „Наша Ніва”, Nr 12, 19 (1/IV) марта 1909 г.

В. Кленікі, Гродзенскай губ. Бельскага пав. Мужыкі памалу пачынаюць разумець, якую карысьць прыносіць бібліотэка. Гэта відаць з апошняго валаснога схода, што быў 22 лютага. Ў самым пачатку сход пастановіў забараніць сваім грамадзянам піць гарэлку і піва; а калі хто будзе і далей піць піць, дык штрафаваць. Выбрали шэсць мужыкоў, каторые павінны былі пільнаваць, каб усе спаўнялі гэтае пастановленне; за гэтым павінны былі глядзець і ўсе мужыкі. Зрабілі прыгавор, асталося толькі падпісацца, – здавалося, справа ўжо і скончылася. Але пасъля, як некалькі мужыкоў абдумаліся і паднялі вялікі гвалт:

«гарэльу і піва трэба піць!», і прыгавор адмянілі. Аднак, пасъля ізноў мужыкі адумаліся і пастанавілі скасаваць усе шынкі. Гэты прыгавор падпісалі, а тых, хто пойдзе проці гэтага пастанаўлення, штрафаваць на 10 рублёў. Штраф пастанавілі аддаваць на бібліотэку, а калі зьбярэцца штрафу болей, як на 25 рублёў, то даваць на школу. Добра, што мужыкі зразумелі хоць тую шкоду, якую робяць шынкі. Ў які тыдзень-другі мужыкі выпіваюць бадай с тысяччу бутэлек піва і цэлую рэку гарэлкі. Як раней казалі, мужыкі смеяліся, што шынкару прыдзецца правясьцы трубу з бровара ў шынок, бо кабыле прыходзіцца вазіць гэтулькі гарэлкі і піва, што хутка прыстане. Відаць, шынкар хоча заліць мужыкоў гарэлкай так, як і знахар Хрэбустоўскі. *Халімон с-пад Пушчы*

3. „Наша Ніва”, Nr 28 і 29, 16 (29) ліпня 1909 г.

С. Кленікі, Бельск. пав. Гродзенск. губ. Колькі карысці нашым селянам даюць бібліотэкі-кнігарні, добры прыклад можэм бачыць і пазнаць з нашага села. Ешчэ недаўна тут залажылі такую кнігарню, а народ ўжо палепшаў, паспакайнеў. Іосць, ёсць ешчэ грэшкі, і найбольш прычыны іх трэба шукаць у манапольцы, але ўжо не напіваюцца так, каб у безпамяцтві адгрызаць адзін аднаму насы, як было ў суседнім засыценку. Мужыкі сталі пазнаваць і шанаваць сваю павагу чалавека і разумець, што і яны такіе-ж, як і ўсе – людзі. Не дрыжаць ужо яны так перад сваім начальствам, як даўней, бо, чытаючы кнігі, спазналі добра, што можна, а чаго ня можна. Карыстаюць з гэтых кніжак ня толькі мужчыны, але і кабеты грызуць іх як рэпу; нават сваркі цяпер памеж іх менш, чымсь даўней, чутно; а што дзяцэй, – дык тых і неадагнаць ад чытання. Можна напэўне спадзевацца, што калі так пойдзе далей, то нашы селяне зробяцца культурнымі – разумнымі людзьмі. *Кабета Наталка*

4. „Наша Ніва”, Nr 40, 1 (14) акцыябра 1909 г.

Народны тэатр

В. Кленікі, Гродзенск. губ., Бельск. пав. Ешчэ на Каляды нашы студэнты парайлі нашым селянам зрабіць тэатр і паставіць украінскую камэдыю «Розумныі і дурэнь» Карпенка-Карога (Тобілевіча). Адзін наш студэнт, беларус, прачытаў яе селянам; тые зараз жэ згодзіліся і падзелілі памеж сабой ролі ў камэдыі. Маладые дзяўчата нізашто не хацелі предстаўляць старых баб і прыйшлося ролі дзяліць па ўзросту. За тэатр узяліся з вялікай ахвотай і рабілі ўсе рэпэцціі сурье́зна і акуратна. Акцёры былі ад 17 да 40 гадоў.

Старыя бабы, падпершы бараду рукой, казалі з непрыхільнасцю: «што гэта яны ў новую веру пераходзяць ці што? што ўжо другімі прозьвішчамі завуцца», іх дзівіла што селяне ў час ігры называлі сябе тымі імёнамі, што стаяць у камэдыі. Але гэтыя малыя перашкоды не сапсавалі справы, і калі надыйшла пара іграць у горадзі, нашы селяне-акцёры з торбамі за плечыма рушылі пехатой у Бельск за 18 вёрст. Акурат у дзень тэатра, 20 сенцября, выпадала вясельле аднэй дзяўчыны, нашай акцёркі, але яго справілі на два дні раней. На вясельлі была ўся тэатральная грамада.

Ешчэ за колькі дзён у горадзе Бельску былі расклейены афішы аб селянскім тэатры. Грамадзянства было надта зацікаўлено і ў клуб, где ігралі, назыбалася шмат народу. Іграли надта добра і камэдыя ўсім спадабалася. Ў канцы хор селянскі заспеваў колькі пекных украінскіх песеняў. Пасъля песен былі танцы, у каторых паны танцавалі разам з селянскімі дзеўчатамі.

Цяпер у нашай вёсцы кажуць: «што ж, хоць мы і мужыкі, але так сама як і паны і чыноўнікі

можэм і кнігі чытаць і тэатры рабіць».

Увесь даход с тэатру пайшоў на вясковую народную бібліотэку-чытальню.

Усе вёскі кругом нас, толькі і гавораць аб тэатры.

Халімон с-пад Пушчы

«Наша Ніва» горача вітае і віншуе працаўнікоў першага народнага тэатра ў Гродзенскім Падлясьсі, у краю забытым гісторыей і загнаным цяжкімі, варункамі цяперашняго жыцця і шчыра жадае, каб гэты тэатр памог нашым братам-падляшанам пра будзіцца і зразумець, што яны сыны братнай нам Украіны. (...)

Komentar

Oho, to vžie ciēla mecija – teatr u Klenikach! I to v 1909 roci! Pryhadajem, što biłoruski nacijonalny teatr začyńanwsie bôlš-menš u tóm samum časi. Stvoralnik biłoruskoho teatru, Ihnat Bujnicki (1861-1917), začav praciu zo svojeju teatralnoju trupoju v 1907 roci, a peršy publiczny vystup joho aktoruv, od jakoho bere počatok historyja biłoruskoho profesijnoho teatru, odbyvsie 12 lutoho 1910 roku v Vilni (vystup, dorečy, organizovala gazeta „Naša Niva”). U Klenikach aktory-amatory i ne mohli staviti pjesy jakoho-leń biłoruskoho autora, bo takich pjesuv tohdy ne było v pryrodi (istniēla „Pinška šlachta”, i to na movi, jakaja kleničkim ludiam była jak svoja, ale pro siētu pjesu mało chto čuv). Tomu postavili pjesu ukraińskego autora, Ivana Karpenko-Karoho (1845-1907), klasyka ukraińskoj dramaturgiji. Komedyju „Rozumny i dureń” Karpenko-Kary napisav u 1885 roci. Biłoruski studenty, pro jakich zhaduje dopis do „Našoji Nivy” pro klenički teatr, to, zrozumiēlo, Jevhienij i Volodimir Chlebcevičy. „Naša Niva” pomyliłasie v svojich peredčuvaniach – nijaka ukraińska sviēdomosť u kleničkikh ludi ne narodiłasie, a narodiłasie biłoruska, ale tôľko čerez puv viēku posli toho historyčnogo teatralnogo spektaklu v Biēlsku. A potom musiło minuti še puv viēku, kob my na Pudlašy dočekali peršoho profesijnoho teatralnogo spektaklu – postanôvki „Ja j u poli verboju rosła”, kotoru zrobiła Joanna Stelmašuk na teatralnūj sceni v Ščytach. Cikavo, što jak tohdy v 1909 roci, tak i teraz v 2011, osnowoju dla siętych dvoch pudlaškikh teatralnych debjutuv posłużyli teksty ukraińskich piśmennikuv – tohdy Ivana Karpenko-Karoho, teraz Oksany Zabužko. Dorečy, Ščyty tože zhadujutsie v dopisach do „Našoji Nivy” v 1909 roci. U jich tam tože była swoja biblioteka-čytalnia, jak u Klenikach, i byv še svôj bank! Ale ne było teatru... Ščytam svojoho teatru treba było čekati še 100 liêť.

Jak czytamy alfabet podlaski

Język podlaski zapisujemy zmodyfikowanym alfabetem łacińskim, różniącym się nieco od alfabetu polskiego. Poniżej podajemy zasady czytania liter, które nie występują w alfabetie polskim, oraz tych, których wymowa w gwarach podlaskich różni się od wymowy literackiej w języku polskim.

Literę **Č č, Š š, Ž ž** czytamy odpowiednio jak polskie **Cz cz, Sz sz, Ż ż**.

Literę **Ď d', Ě ě** czytamy odpowiednio jak **miękkie d, t** w języku rosyjskim (**đb, mb**).

Literę **V v** czytamy jak polskie **W w**.

Literę **H h** czytamy dźwięcznie, to znaczy jak **dźwięczny odpowiednik głoski Ch ch**.

Literę **Ł ł** czytamy bez zaokrąglenia warg, dotykając językiem przednich zębów, jak **Л л** w języku białoruskim lub rosyjskim.

Dyftong **Ô ô** czytamy zaczynając od **u** i szybko przechodząc do **o**.

Dyftong **IÊ iê** czytamy zaczynając od **i** i szybko przechodząc do **e**.

Dyftong **Ê ê** czytamy zaczynając od **y** i szybko przechodząc do **e**.

Pozostałe litery alfabetu podlaskiego czytamy jak odpowiednie litery w alfabetie polskim.

Wspierajmy Svoja.org

Niniejszą lekturę pobraliście Państwo z biblioteki serwisu Svoja.org lub zrobiła to osoba, od której otrzymaliście Państwo ten plik. Wszystkie zasoby Svoja.org znajdują się w domenie publicznej, korzystanie z nich jest wolne od opłat.

Serwis Svoja.org założyliśmy na przełomie lat 2007 i 2008 z myślą o ratowaniu języka podlaskiego i jego dziedzictwa. Misję tę staramy się realizować w sposób maksymalnie spójny i uporządkowany, tzn. nadając temu mówionemu dotąd językowi formę literacką, własny alfabet i kodyfikację gramatyczną oraz utrwalając jego specyfikę i bogactwo syntaktyczne. To ostatnie zadanie realizujemy poprzez publikację tekstów oryginalnych oraz przekładów światowego dziedzictwa literackiego.

Nigdy nie zakładaliśmy, że będziemy zarabiać na tej działalności, i nie zamierzamy tego robić. Swoją pracę traktujemy jako spłatę dłużu wobec przodków, którzy nie dysponując dobrodziejstwami technologii zachowali nasz język do obecnych czasów i pokoleń potencjalnych użytkowników. Uważamy, że konsekwentne wprowadzanie języka na salony świata cyfrowego i jego „zadomowianie” w realiach epoki komunikacyjnej daje pewne nadzieje na dalsze [prze]trwanie.

Jeśli po lekturze e-booka, czytają Państwo również ten dodatek i mają podobne przemyślenia, to jakaś część naszej misji została wykonana.